

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

- หจข. กต.6.15/2 กรมขุนกำแพงเพชรเสด็จไปทรงตรวจการในอินโดจีน (พ.ศ.2462)
- หจข. กต.6.15/5 กรมหลวงกำแพงเพชรเสด็จเวียงจันทน์และหลวงพระบาง (พ.ศ.2464)
- หจข. กต.97.2/23 จลาจลในแดนฝรั่งเศสทางเมืองสิบสองจุไทย สิบสองปันนา (เล่ม 22 ตอน 24) (พ.ศ.2457)
- หจข. กต.97.2/24 พวกญวนได้นัดหมายกันจะปล้นท่าแขกแดนฝรั่งเศส (เล่ม 22 ตอน 25) (พ.ศ. 2458)
- หจข. กต.97.2/27 กอมมิแซสุวรรณเขตว่ามีพระญวนเที่ยวเกลี้ยกล่อมคน (เล่ม 23 ตอน 28) (พ.ศ. 2458)
- หจข. กต.97.2/31 ฝรั่งเศสขอให้จับและเนรเทศเลวันกวีฤาองฮาย (เล่ม 23 ตอน 32) (พ.ศ.2459)
- หจข. กต.97.2/33 พวกล้อ, แม่้ว, เจี้ยว, ญวน, ลาว สมคบกันเป็นกบฏต่อฝรั่งเศส (เล่ม 23 ตอน 35) (พ.ศ.2462)
- หจข. กต.98.3/1 ปราบผีบุญซึ่งเกิดขึ้นฝั่งขวาและซ้ายแม่น้ำโขง ร.ศ.121 (พ.ศ.2445)
- หจข. กต.98.3/2 ผีบุญก่อการจลาจลริมแม่น้ำโขง (พ.ศ.2445)
- หจข. กษ.1/1498 จังหวัดลำพูนขอเบิกเครื่องมือปลูกใช้ทรงพิษม์
- หจข. กษ.13/1276 หมอฮาวีไปตรวจมณฑลฝ่ายเหนือ
- หจข. ร.5 ก.13.2/14 เรื่องจัดการทหารมณฑลต่างๆ (20 มกราคม พ.ศ.2438 – 8 ตุลาคม พ.ศ. 2443)
- หจข. ร.5 ค.5.1/20 งบประมาณแผ่นดินศก 122 (30 กันยายน – 8 ตุลาคม พ.ศ.2446)
- หจข. ร.5 ค.14.4/1 ภาษีอากรและการพนันในหัวเมืองมณฑลลาวเฉียง (4 เมษายน พ.ศ.2433 – 25 ตุลาคม พ.ศ.2435)
- หจข. ร.5 ต.40/3 เขตแดนอังกฤษทางหัวเมืองมณฑลลาวเฉียง (12 สิงหาคม – 17 ตุลาคม พ.ศ. 2433)
- หจข. ร.5 ต.40/5 เขตแดนอังกฤษทางหัวเมืองมณฑลลาวเฉียง (17 – 23 ธันวาคม พ.ศ.2435)
- หจข. ร.5 บ.1.2/5 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2425)
- หจข. ร.5 บ.1.2/8 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2426)
- หจข. ร.5 บ.1.2/9 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2427)

- หจช. ร.5 บ.1.2/12 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2427 – 2428)
- หจช. ร.5 บ.1.2/28 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เมษายน พ.ศ. 2430 – สิงหาคม พ.ศ.2431)
- หจช. ร.5 บ.1.2/30 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (7 เมษายน พ.ศ.2432 – 29 มีนาคม พ.ศ.2433)
- หจช. ร.5 บ.1.2/31 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2434)
- หจช. ร.5 ม.1/20 เจ้าอุปราชและเจ้าราชดำนัย เจ้าเบง เจ้าอูย เมืองนครจำปาศักดิ์ (31 พฤษภาคม พ.ศ.2445 – 20 ตุลาคม พ.ศ.2452)
- หจช. ร.5 ม.1/23 เจ้าทวายคำหลวงพระบางมาอยู่มณฑลเพชรบูรณ์และกลับไปหลวงพระบาง (29 กันยายน พ.ศ.2446 – 7 มกราคม พ.ศ.2457)
- หจช. ร.5 ม.2.4/7 พระบรมราชาโชวาทพระราชทานพระยาประสิทธิ์ศีลการครั้งออกไปไปเป็น ข้าหลวงเมืองนครราชสีมา (25 สิงหาคม พ.ศ.2442)
- หจช. ร.5 ม.2.11/11 รายงานการประชุมเทศาภิบาล กระทรวงมหาดไทย (พ.ศ.2447 – 2451)
- หจช. ร.5 ม.2.12 ก/1 โบบอกเมืองต่างๆ โพนพิสัย ร้อยเอ็ด อุบล หนองคาย นครราชสีมา ยโสธร แส่นปาง สกลนคร ฝาง มหาสารคาม นครจำปาศักดิ์ (กุมภาพันธ์ พ.ศ.2419 – 2 กันยายน พ.ศ.2438)
- หจช. ร.5 ม.2.12 ก/4 บอกระยาราชาเสนาที่หลวงเชียงใหม่ (มีนาคม พ.ศ.2423 – เมษายน พ.ศ. 2425)
- หจช. ร.5 ม.2.12ก/50 โบบอกเมืองเชียงใหม่ ลำพูน เชียงเงิน น่าน เชียงแสน เมืองลำปาง (22 ธันวาคม พ.ศ.2432 – 15 ตุลาคม พ.ศ.2433)
- หจช. ร.5 ม.2.14/16 รายงานมณฑลนครราชสีมา (8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2444 – 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2452)
- หจช. ร.5 ม.2.14/17 กรมตำรวจออกไปตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและมณฑลอุดร อีสาน (21 มกราคม พ.ศ.2445 – กุมภาพันธ์ พ.ศ.2449)
- หจช. ร.5 ม.2.14/18 รายงานหลวงนรราชจำนงไปตรวจการมณฑลนครราชสีมา (27 กรกฎาคม พ.ศ.2444)
- หจช. ร.5 ม.2.14/19 พระยาจำแสนบตีไปตรวจการมณฑลนครราชสีมา (5 – 10 มีนาคม พ.ศ. 2448)

- หจข. ร.5 ม.2.14/20 พระยาราชนาไปตรวจการมณฑลนครราชสีมา (1 มีนาคม พ.ศ.2450 – 12 พฤษภาคม พ.ศ.2451)
- หจข. ร.5 ม.2.18/3 เรื่องฝิ่นญู – มณฑลอีสานหรืออุบลหรือลาวกาว – หนังสือมีไปมากระทรวงมหาดไทย (27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2444 – 7 เมษายน พ.ศ.2445)
- หจข. ร.5 ม.2.18/9 หนังสือกระทรวงว่าการต่างประเทศ – เรื่องฝิ่นญู (4 เมษายน – 2 ธันวาคม พ.ศ.2445)
- หจข. ร.5 ม.2.18/11 เรื่องฝิ่นญู – หนังสือมีไปมาทางกระทรวงมหาดไทย (มณฑลอีสาน – อุดร) (30 มิถุนายน พ.ศ.2445 – 3 สิงหาคม พ.ศ.2449)
- หจข. ร.5 ม.2.19/4 สำมะโนครัวพลเรือน (22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2448 – 15 กันยายน พ.ศ.2452)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก./1 รายงานเรื่องฝรั่งเศษมณฑลอีสาน (14 พฤศจิกายน พ.ศ.2435 – 12 กรกฎาคม พ.ศ.2451)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก./4 เรื่องฝรั่งเศษเมืองนครจำปาศักดิ์ (15 มีนาคม พ.ศ.2436 – 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2448)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก/6 รายงานเรื่องฝรั่งเศษมณฑลอีสาน (14 พฤศจิกายน พ.ศ.2435 – 12 กรกฎาคม พ.ศ.2451)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก/26 เรื่องฝรั่งเศษจัดเก็บส่วยอากรทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (1 กค 115 – 1 กย 129)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก/50 กอมมิแซฝรั่งเศษที่เมืองสาละวัน เมืองทองคำใหญ่ออกประกาศเรื่องสัตว์ตายและจะเก็บปิ่นและเงินส่วย (พฤศจิกายน พ.ศ.2440 – 28 มีนาคม พ.ศ.2441)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก./51 เรื่องฝรั่งเศษป่าร้องให้ราษฎรเมืองจำปาศักดิ์เสียเงินให้แก่ฝรั่งเศษคนละ 2 เหรียญก็จะพ้นจากอำนาจไทย และไม่ต้องเสียเงินส่วย (19 มกราคม พ.ศ.2440 – 12 พฤษภาคม พ.ศ.2451)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก./54 พวกลวงพระบางนำไปลีสมาจดบัญชีไร่และจะเก็บเงินไร่ละ 12 แถบ (4 มิถุนายน พ.ศ.2441)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก./57 ฝรั่งเศษยกกำลังเข้ามาแบ่งเขตแดนบ้านนาอ้อ บ้านป่อแตน (17 สิงหาคม – 28 ตุลาคม พ.ศ.2441)
- หจข. ร.5 ม.2.21ก/59 เรื่องพระยากำแหงสงครามข้าหลวงบริเวณนครราชสีมาไปสืบราชการเมืองพุทไธสง เรื่องคนสมัครเข้าในบังคับ F (19 – 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2441)
- หจข. ร.5 ม.16/10 เรื่องรายงานพระองค์เพ็ญเสด็จตรวจการป่าไม้ (1 – 5 พฤษภาคม ร.ศ.2446)
- หจข. ร.5 ม.28.2/2 เรื่องเก็บเงินค่าราชการมณฑลต่างๆ (14 มกราคม พ.ศ.2445 – 1 พฤษภาคม พ.ศ.2451)

- หจช. ร.5 ม.46/3 กรมหมื่นสรรพรพิธิ์จัดราชการทางเมืองนครราชสีมา (20 – 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2434)
- หจช. ร.5 ม.57/5 หนังสือไปรเวตระหว่างกรมสรรพรพิธิ์และพระราชหัตถ์ตอบ (17 ตุลาคม พ.ศ. 2439 – 2 มกราคม พ.ศ.2442)
- หจช. ร.5 ม.57/9 กรมหมื่นสรรพรพิธิ์เสด็จออกตรวจราชการและออกประกาศตักเตือนคนที่ไปมา และแนะนำสั่งสอนแบบแผนวิธีราชการในมณฑลลาวท้าว (1 กรกฎาคม พ.ศ.2443 – 30 สิงหาคม พ.ศ.2443)
- หจช. ร.5 ม.57/10 ไปรเวตระหว่างกรมหลวงพิชิตพุลเกล้าฯ ถวาย (28 มีนาคม พ.ศ.2434 – 7 มกราคม พ.ศ.2436)
- หจช. ร.5 ม.57/14 มณฑลอิสาน (11 สิงหาคม พ.ศ.2443 – 20 พฤษภาคม พ.ศ.2443)
- หจช. ร.5 ม.57/15 เรื่องลิขิตพระญาณรักขิตว่าด้วยราชการในมณฑลอิสาน (20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2444 – 3 กันยายน พ.ศ.2445)
- หจช. ร.5 ม.57/19 ราชการเมืองนครจำปาศักดิ์และเจ้านครจำปาศักดิ์ (18 มกราคม พ.ศ.2435 – 29 สิงหาคม พ.ศ.2443)
- หจช. ร.5 ม.57/25 หนังสือราชการปี 109 มหาดไทยพระยาราชนำข้าหลวงเมืองอุบลพุลเกล้าฯ ถวาย (พฤศจิกายน พ.ศ.2431 – 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2433)
- หจช. ร.5 ม.57/27 กรมขุนสรรพรพิธิ์ประสงค์รายงานการเดินทางจากกรุงเทพฯ ถึงอุบล (22 มีนาคม พ.ศ.2443 – 20 เมษายน พ.ศ.2444)
- หจช. ร.5 ม.58/33 พระยาศรีสุนทรเทพออกไปจัดราชการทางมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือและมีพระราชบัญญัติอากรที่ดินด้วย (30 มีนาคม พ.ศ.2442 – 30 มิถุนายน พ.ศ.2443)
- หจช. ร.5 ม.58/41 เจ้าลาวมณฑลพายัพกล่าวโทษพระยาทรงข้าหลวงเรื่องจัดการบ้านเมือง (28 มิถุนายน – 26 สิงหาคม พ.ศ.2442)
- หจช. ร.5 ม.58/44 รายงานราชการมณฑลพายัพ (11 เมษายน พ.ศ.2444 – 10 กันยายน พ.ศ. 2453)
- หจช. ร.5 ม.58/63 จัดนักเรียนฝึกหัดรับราชการมณฑลลาวเฉียง (1 กรกฎาคม พ.ศ.2437 – 19 ตุลาคม พ.ศ.2439)
- หจช. ร.5 ม.58/88 รายงานกรมหมื่นพิชิตปรีชากร เรื่องจัดราชการเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง (พฤษภาคม พ.ศ.2427)
- หจช. ร.5 ม.58/158 จัดการปกครองเมืองน่าน และบริเวณเมืองขึ้นเมืองน่าน (2 มิถุนายน พ.ศ. 2443 – 4 สิงหาคม พ.ศ.2449)

- หจข. ร.5 ม.58/173 จัดราชการเมืองแพร่ (2 มิถุนายน พ.ศ.2443 – 27 กรกฎาคม พ.ศ.2449)
- หจข. ร.5 ม.59/12 จะถอนข้าหลวงหมากแข้งลงมาอยู่บนครราชสีมา (ตำนานจ.อุดร) และเรื่องเกี่ยวกับกรมหมื่นประจักษ์ทางมณฑลลาวพวน (พ.ศ.2428 – 11 มีนาคม พ.ศ.2435)
- หจข. ร.5 ศ.2/10 เรื่องพระบรมราชาบายการเล่าเรียนเมืองเชียงใหม่ (7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2448)
- หจข. ร.5 (อ) 5/4 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ (21 เมษายน พ.ศ.2443)
- หจข. ร.6 ก.1/23 พวkJ้แม่กงกนเกลี้ยกล่อมคนในมณฑลพายัพ (11 กุมภาพันธ์ – มีนาคม พ.ศ. 2456)
- หจข. ร.6 คค.5.3/8 กรมขุนกำแพงเพชรเสด็จตรวจทางรถไฟสายเหนือ แลสายตะวันออกเฉียงเหนือ (โคราช – อุบล) (4 สิงหาคม พ.ศ.2460 – 17 สิงหาคม พ.ศ.2468)
- หจข. ร.6 น.19/35 รายงานประชุมอุปราชาและสมุหเทศาภิบาลพ.ศ.2467 (พ.ศ.2464 – 2468)
- หจข. ร.6 บ.1.3/26 พระราชดำรัสตอบเฉลิม พ.ศ.2465 (1 พฤศจิกายน – 30 ธันวาคม พ.ศ.2465)
- หจข. ร.6 ม.1/41 กฎเสนาบดี จัดการจดทะเบียนคนเกิด คนตาย ตามหัวเมือง (19 – 25 ธันวาคม พ.ศ.2458)
- หจข. ร.6 ม.1/42 ประกาศตั้งเสนาบดี และข้าราชการผู้ใหญ่ คือตั้งอุปราชาและผู้ช่วยเสนาบดี สมุหเทศาภิบาล (1 มกราคม พ.ศ.2458 – สิงหาคม พ.ศ.2465)
- หจข. ร.6 ม.3.1/15 ตั้งหม่อมเจ้าธำรงศิริเป็นเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็ด (19 – 26 เมษายน พ.ศ. 2455)
- หจข. ร.6 ม.3.1/170 ตั้งพระยาราชนกุลเป็นอุปราชาภาคอีสานและเทศาภิบาลอุดร (1 สิงหาคม พ.ศ.2465)
- หจข. ร.6 ม.3.2/7 เห็นควรแบ่งการปกครองในมณฑลอิสานตั้งเป็นมณฑลขึ้นอีกมณฑลหนึ่งเรียกว่ามณฑลร้อยเอ็ด (15 – 25 มีนาคม พ.ศ.2454)
- หจข. ร.6 ม.3.2/8 ขอพระบรมราชานุญาตตัดเขตรัตนบุรีจากเมืองบุรีรัมย์ มณฑลนครราชสีมาไปรวมมณฑลอุบล (25 มีนาคม พ.ศ.2454 – 24 ตุลาคม พ.ศ.2455)
- หจข. ร.6 ม.3.2/20 ขอพระบรมราชานุญาตยุบและย้ายแยกอำเภอในมณฑลอุดรเพื่อให้เหมาะแก่การปกครอง (9 มีนาคม พ.ศ.2456 – เมษายน พ.ศ.2457)
- หจข. ร.6 ม.3.2/25 ความเห็นเรื่องตั้งเมืองหนองคายและเรื่องทางชายแดน (20 กุมภาพันธ์ – 12 มีนาคม พ.ศ.2457)
- หจข. ร.6 ม.3.2/31 ประกาศเลิกมณฑลเพชรบูรณ์ ตั้งมณฑลมหาสารบุรี (24 สิงหาคม – 6 กันยายน พ.ศ.2458)

- หจข. ร.6 ม.3.6ข/6 พวงแก้วย้าวทางเขียงของในเขตฝรั่งเศสก่อการุ่นวาย (13 ตุลาคม – 23 มีนาคม พ.ศ.2462)
- หจข. ร.6 ม.5.2/1 รายงานเรื่องผู้ร้ายประจำเดือน กุมภาพันธ์ ร.ศ.131 (พ.ศ.2455)
- หจข. ร.6 ม.9.5/5 เรื่องป้องกันการจลาจลทางมณฑลอุดรระหว่างเกิดสงครามในประเทศยุโรป (27 พฤษภาคม พ.ศ.2458)
- หจข. ร.6 ม.10/2 รายงานหม่อมเจ้าคำรบตรวจราชการหัวเมืองมณฑลต่างๆ (29 มกราคม – 9 มีนาคม พ.ศ.2457)
- หจข. ร.6 ม.15.2/1 ทำนบในมณฑลอิสาน (14 มกราคม พ.ศ.2453 – 9 ธันวาคม พ.ศ.2465)
- หจข. ร.6 ม.16.1/1 ส่งสุกรไปจำหน่ายต่างประเทศ (3 พฤศจิกายน – 11 ธันวาคม พ.ศ.2453)
- หจข. ร.6 ม.20/4 รายงานราชการมณฑลร้อยเอ็ด (25 สิงหาคม – 29 มีนาคม พ.ศ.2455)
- หจข. ร.6 ม.26/1 รายงานราชการมณฑลอิสาน (19 มกราคม พ.ศ.2453 – 27 มกราคม พ.ศ. 2454)
- หจข. ร.6 ม.27/6 อังกฤษมีความสงสัยพม่าเงี้ยวแขกในมณฑลพายัพจะก่อการจลาจลต่ออังกฤษ (19 ตุลาคม พ.ศ.2457 – 2 ตุลาคม พ.ศ.2458)
- หจข. ร.6 ม.27/7 ฝรั่งเศสทางบ้านห้วยทรายและอังกฤษทางเมืองเชียงตุงจัดการต่างๆ เนื่องด้วยการสงครามในยุโรป (4 – 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2457)
- หจข. ร.6 ม.27/10 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา เสด็จมณฑลภาคพายัพ (13 ตุลาคม พ.ศ. 2463 – 29 มีนาคม พ.ศ.2467)
- หจข. ร.6 ม.28/1 รายงานราชการมณฑลอุดร (5 พฤศจิกายน พ.ศ.2453 – 31 ตุลาคม พ.ศ.2461)
- หจข. ร.6 ศ.1/14 รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 5 ประจำปีพุทธศักราช 2455 (พ.ศ.2455)
- หจข. ร.7 ค.15.1/1 งบประมาณเงินแผ่นดิน (พ.ศ.2469 – 2470)
- หจข. ร.7 ต.1./24 ญวนที่เป็นพวกคอมมิวนิสต์ (14 มิถุนายน พ.ศ.2473 – 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474)
- หจข. ร.7 ต.29/8 รายงานการประชุมผู้แทนพลเมืองลาวของฝรั่งเศส (17 กรกฎาคม – 5 กันยายน พ.ศ.2471)
- หจข. ร.7 ต.29/12 กฎข้อบังคับลักษณะปกครองสงฆ์หัวเมืองลาวของฝรั่งเศส พ.ศ. 2470 (2 กันยายน – 1 ธันวาคม พ.ศ.2471)
- หจข. ร.7 บ.1.4/17 เรื่องเสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือพ.ศ.2469 (21 พฤษภาคม พ.ศ.2469 – 25 มิถุนายน พ.ศ.2470)
- หจข. ร.7 บ.1.4/27 เสด็จประพาสอินโดจีน (4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2472 – 14 พฤษภาคม พ.ศ.2473)

- หจข. ร.7 พ.5.2/3 ประกาศเปิดการเดินรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือ (โคราชไปอุบล) (13 กรกฎาคม พ.ศ.2471 – 31 มีนาคม พ.ศ.2473)
- หจข. ร.7 ม.4.1/6 รายงานพระราชเสนาตรวจราชการลุ่มแม่น้ำโขง (25 สิงหาคม – 13 กันยายน พ.ศ.2469)
- หจข. ร.7 ม.26.4/78 สภาพการณ์แห่งภาคอีสาน (8 – 13 เมษายน พ.ศ.2472)
- หจข. ร.7 ม.26.5/99 การปักปันเขตต์แดนแม่น้ำโขง (17 พฤศจิกายน – 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2471)
- หจข. ร.7 ม.26.5ก/27 จังหวัดอุดร (4 มิถุนายน พ.ศ.2471)
- หจข. ร.7 ม.26.5ก/28 จังหวัดร้อยเอ็ด (4 มิถุนายน พ.ศ.2471)
- หจข. ร.7 ม.26.5ก/30 จังหวัดขอนแก่น (9 มิถุนายน พ.ศ.2471 – 15 กันยายน พ.ศ.2472)
- หจข. ร.7 ม.26.5ก/38 จังหวัดอุบล (21 มิถุนายน พ.ศ.2471 – 8 กรกฎาคม พ.ศ.2472)
- หจข. ร.7 ม.26.5ก/52 จังหวัดบุรีรัมย์ (14 กันยายน พ.ศ.2471 – 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2472)
- หจข. ร.7 รล.2/6 เรื่องตั้งเจ้าประเทศราชมณฑลพายัพ (20 มีนาคม พ.ศ. 2468 – 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469)
- หจข. ร.7 รล.16/11 ตั้งบรรดาศักดิ์เจ้าลาวในมณฑลพายัพ (1 กุมภาพันธ์ – 8 มีนาคม พ.ศ.2468)
- หจข. ภอ.สบ.50/3 พระยาพหลฯ ไปอุดร – เวียงจันทร์ พ.ศ.2476
- หจข. ศ.43/14 พระยาไพศาลไปตรวจราชการมณฑลพายัพ (6 พฤษภาคม – 28 สิงหาคม พ.ศ. 2456)
- หจข. ศ.44/15 รายงานมณฑลอิสานประจำปี 2454 (พ.ศ.2454)
- หจข. ศ.44/16 รายงานมณฑลอุดรราชธานีประจำปี 2454 (พ.ศ.2454)
- หจข. ศ.44/24 มณฑลมหาสารบุรีส่งรายงานประจำปี พ.ศ.2458 (11 สิงหาคม – 21 ธันวาคม พ.ศ.2460)
- หจข. สบ.001/15 รายงานการตรวจราชการมณฑลนครราชสีมา แลมณฑลพายัพ (15 ตุลาคม – 10 มกราคม พ.ศ.2458)
- หจข. สบ.2.3/5 บันทึกกรมหลวงกำแพงเพชรสันทนากับเกาเอนเยเนราลฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงเทพฯ พ.ศ.2469 (เรื่องคมนาคม) (14 กันยายน พ.ศ.2469)
- หจข. สบ.2.37/11 ความเห็นของ เซอร์ เอ็ดเวิร์ด คูก
- หจข. สบ.2.42/124 โปรดเกล้าฯ ให้ถวายสำเนาเอกสารต่างๆ เรื่องข้อตกลงในการประชุมข้าหลวงใหญ่ประจำแม่น้ำโขงพ.ศ.2468 (20 มกราคม พ.ศ.2470 – 13 เมษายน พ.ศ.2471)

- หจข. สบ.2.42/139 ทรงปรึกษาข้อตอบตกลงในเรื่องการบำรุงรักษาและประกอบแต่งลำแม่น้ำโขง
ที่เป็นเขตต์แดนพิจารณาในที่ประชุมสภา 16 กุมภาพันธ์พ.ศ.2471 (5 พฤษภาคม – 6
กรกฎาคม พ.ศ.2471)
- หจข. สบ.2.42/171 จัดตั้งตำรวจน้ำในแม่น้ำโขง (18 ธันวาคม พ.ศ.2471 – 31 ธันวาคม พ.ศ.
2474)
- หจข. สบ.2.46/1 หัวเมืองฝ่ายเหนือ (24 พฤษภาคม – 5 มกราคม พ.ศ.2469)
- หจข. สบ.2.46/3 เสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ ช้างเผือกเมืองเชียงใหม่ (7– 25 ตุลาคม พ.ศ.2469)
- หจข. สบ.2.46/6 การเสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ คำถวายชัยมงคล พระราชดำรัสตอบ (7
มกราคม – 15 มีนาคม พ.ศ.2469)
- หจข. สบ.2.47/19 ยุบมณฑลและกำหนดตัวเทศาที่ต้องปลดและจะบรรจุ (21 – 27 มีนาคม พ.ศ.
2468)
- หจข. สบ.2.47/69 บันทึกรายงานตรวจราชการมณฑลอิสานจอมพลสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้า
ฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต (24 พฤษภาคม พ.ศ.2470)
- หจข. สร.0201.8.1/26 เจ้าแก้วนรรัฐถึงแก่พิราลัย (พ.ศ.2482)
- หจข. สร.0201.25/168 นายความและข้าราชการจังหวัดนครราชสีมาเกล้าวโทษพระยาวิทยาศรัย
ธรรมพิสิฐว่าไม่เป็นที่พอใจในปาสฐกถาที่คณะราษฎรแสดง (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/204 ความเห็นเรื่องการสาธารณสุข (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/213 ความเห็นพระยาประเสริฐสงคราม (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/217 ความเห็นของนายรวม ยอดท่าย (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/226 ความเห็นนายเผอญ อภิจิตต์ (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/239 นายสงวน ศิลป์เจริญ อ้างว่าได้ช่วยชี้แจงเผยแพร่ข่าวคณะราษฎรในท้องที่
อำเภอชัยบุรี จ.หนองคาย (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/288 หลวงวิวัฒมสุรกิจ เสนอความเห็น (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/569 นายสวาสดิ ศศะนาวิณ เสนอความเห็นให้ตั้งผู้สอดส่องราชการชั้นเจ้ากรม
ปลัดกรม และการเมืองของภาคอิสาน (พ.ศ.2476)
- หจข. สร.0201.25/591 นายชื่อตรงต่อรัฐบาลไทย แกลงการณ์เป็นทำนองร้องทุกข์ว่าลาวไม่ได้รับ
ความเสมอภาคในราชการเช่นคนไทย (พ.ศ.2476)
- หจข. สร.0201.25/595 นายโสภณ ทองประเสริฐ เสนอความเห็นที่เชียงใหม่กำลังบำเพ็ญเป็น
ปฏิปักษ์กับรัฐบาลใหม่ (พ.ศ.2475)

- หจข. สร.0201.25/605 นายอัมพร ศรีกาพิณัฐ ร้องขอกำหนดโทษผู้ชักสื่อให้แรงยิ่งขึ้นเพื่อ
คุ้มครองหญิงภาคีสานให้พ้นความเสียหาย (พ.ศ.2475)
- หจข. สร.0201.25/772 พระยาวิชัยสุนทรเสนอความเห็นว่ประชาชาติไทยใหญ่ “เงี้ยว” เป็นเลือด
เกี่ยวกับไทยน้อยคือชาติไทยฝ่ายใต้แต่ไทยใหญ่ต้องเห็นห่างไปควรทำเป็นนโยบาย
รวบรวมกันเป็นปึกแผ่นเพื่อความเจริญแห่งชาติ (พ.ศ.2478)
- หจข. สร.0201.32/2 รายงานสมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ (พ.ศ.2475)
- หข. ร.1 จ.ศ.1153 – 1177 เลขที่ 2 เรื่องเศกเจ้าประเทศราชไปครองเมืองต่างๆ
- หข. ร.1 จ.ศ.1144 เลขที่ 1 เรื่อง สำเนาศุภอักษรว่าด้วยราชการเมืองเวียงจันทน์
- หข. ร.2 จ.ศ.1181 เลขที่ 12 เรื่อง หนังสือและคำให้การเรื่องพระเจ้าอังวะป่วยและสวรรคต
- หข. ร.3 จ.ศ.1170 เลขที่ 4 เรื่อง หนังสือพระยาเพชรพิไชยถึงพระยาศรีสทเทพ จดหมายเหตุเรื่อง
ปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์
- หข. ร.3 จ.ศ.1207 เลขที่ 236 เรื่องคำให้การทำสุทิมงคลเรื่องการตั้งเมืองเชียงรายและเขตแดน
เมืองเชียงราย
- หข. ร.3 จ.ศ.1209 เลขที่ 17 เรื่อง สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองเชียงใหม่ นครลำพูน นคร
ลำปาง เรื่องตั้งพระยาอุปราช
- หข. ร.3 จ.ศ.1200 เลขที่ 19 เรื่องสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองเชียงใหม่เรื่องห้ามขายช้างโค
กระบือให้พ่อค้าอังกฤษ
- หข. ร.4 จ.ศ.1222 เลขที่ 307 บัญชีเครื่องราชบรรณาการเมืองไทย เมืองลาวนำมาส่ง
- หข. ร.4 จ.ศ.1216 เลขที่ 33 ร่างพระบรมราชาวาท
- หข. ร.4 จ.ศ.1123 เลขที่ 181 ตราน้อยถึงพระยาราชสีมาเรื่องให้ข้าราชการครอบครัวควั่น

หนังสือ

- กระทรวงการต่างประเทศ, กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย. (2511). *สนธิสัญญาและความตกลงทวิ
ภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2 พ.ศ.2413
– 2462*. พระนคร: พระจันทร์.
- กระทรวงเกษตร. (2511). *ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี*. พระนคร: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพพระยาตรุพันธ์พิทักษ์ ณ เมรุวัดธาตุทอง 30 ธันวาคม พ.ศ.2511.
- กระทรวงมหาดไทย. (2513). *ประมวลพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ที่เกี่ยวกับภารกิจของ
กระทรวงมหาดไทย (เล่มที่ 2 ภาคที่ 3)*. พระนคร: ส่วนท้องถิ่น.

- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมตำรา. (2468). *ภูมิศาสตร์ประเทศไทย*. พระนคร: อักษรนิติ.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. (2508). *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3*. พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. (2514). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- คาร์ล บ็อค, เสฐียร พันธรัชนีและอัมพร จุลานนท์ (แปล). (2514). *สมัยพระปิยมหาราช*. กรุงเทพฯ: อลงกรณ์.
- จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง. (2459). พิมพ์แจกในงานศพนายพลเรือตรีพระยานาวาพลพยุห รักษ์. พระนคร: มปป.
- จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ. (2474). พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. (2527). *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับ กระทรวงมหาดไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- จากรุวรรณ ธรรมวัตร (ปริวรรต). (2530). *พงศาวดารประเทศลาวคือหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ บางแสน.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2544). *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอมและลักษณะทางสังคมของ ชื้อชนชาติ*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- จินตนา มัชฌมบุรุษ. (2527). “บทบาทเจ้านายล้านนาที่มีต่อการศึกษา”, ใน *ล้านนากับการศึกษา แบบใหม่*. กรุงเทพฯ: นวกนก.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2493). *พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสลำน้ำ มะขามเฒ่าและพระราชกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพฯ*. พระนคร: พระจันทร์.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2510). *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2512). *ประชุมพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการแผ่นดิน ภาค 4*. กรุงเทพฯ: สำนักนายก รัฐมนตรี.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2516). “พระบรมราชาธิบายว่าด้วยความสามัคคี,” ใน *ประวัติศาสตร์และการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชวลีย์ ณ ถลาง. (2541). *ประเทศราชของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2530). 9 วันในลาว 10 ปีหลังการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ: บริษัทสารมวลชน.
- แซน บัจจสานนท์ และสวัสดิ์ จันทน์. (2510). เรื่องกรณีพิพาทระหว่างไทยลาว. พระนคร: ครูสภา.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2546). การเมืองสองฝั่งโขง. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เดเนียด แมคคิลวารี. (2544). กิ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ดัมบลิว. เจ. อาร์เชอร์. (2535). "รายงานการเดินทางสำรวจมณฑลเชียงใหม่ ประเทศสยาม", ใน *รวมเรื่องหนังสือและเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 2*. กรุงเทพฯ: ครูสภา
ลาดพร้าว.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5.
พระนคร: ครูสภา.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. (2515). นิทานโบราณคดี. นนทบุรี: เจริญอักษรการพิมพ์.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาและพระยาราชเสนา. (2516).
เทศาภิบาล. กรุงเทพฯ: สายสัมพันธ์.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2522). เจ้าคุณกรมท่า. กรุงเทพฯ: เซนทรัลเอกซเพรสศึกษาการพิมพ์.
- เต็ม สิงห์ขจิต. (2499). ฝั่งขวาแม่น้ำโขง เล่ม 2. พระนคร: ไทยสัมพันธ์.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2513). ประวัติศาสตร์อีสาน. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. (2530). ประวัติศาสตร์ลาว. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2526). "การเคลื่อนย้ายแรงงานอีสานเข้าสู่ส่วนกลางในอดีต", ใน *เอกสาร
ประกอบการประชุมทางวิชาการ ไทยคดีศึกษา วันที่ 10 - 11 มกราคม พ.ศ. 2526*
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2526). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ:
องค์การค้าของครูสภา.
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2538). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ: กอง
วรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2544). คนเมือง. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงเยาว์ กาญจนจारी. (2539). ดารารัตน์. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.
- นริศรานันต์ดิวงษ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาและสมเด็จพระกระยาดำรงราชานุภาพ. (2499).
ศาสน์สมเด็จพระ ภาค 2. พระนคร: คลังวิทยา.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2527). *ปากไก่และใบเรือ: รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
ต้นรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์.
- นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์. (2539). *ไทยลาว – อีสาน*. กรุงเทพฯ: มปป.
- นิโกลาส แซรเวส, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (2506). *ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม*. พระนคร: ก้าวหน้า.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2547). *พระราชอาณาจักรลาว*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). *ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์.
- แบรดเลย์, แดน บีช. (2514). *อักขรภิธานศัพท์*. พระนคร: คุรุสภา.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา. (2507). *พงศาวดารโยนก*. พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์.
- ประชุมจดหมายเหตุอยุธยา คำจารึกพระเจ้าเจดีย์ศรีสองรัก. (2510). พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยาภาค 1. (2511). พิมพ์เป็นบรรณการเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
พ.อ.พระยาศรีวิสารวาจา. พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. (2547). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย-
ศาสตร์.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 พงศาวดารมณฑลอีสาน. (2506). พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 74 เล่มที่ 46 กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเสด็จไปจัดราชการ ณ หัว
เมืองลาวพวน. (2512). พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา.
- ประชุมพงศาวดารภาคที่ 75 (ต่อ) เล่ม 47 ปราบเงี้ยวตอนที่ 1. (2513). พระนคร: องค์การค้าคุ
รุษภา.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2516). *โคลงนิราศหรือฎุไชยสอภกับต้นฉบับเชียงใหม่*. พิมพ์เป็นบรรณการใน
การฌาปนกิจศพเจ้ากาบแก้ว (ณ ลำพูน). กรุงเทพฯ: พระจันทร์.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2538). *เพชรล้านนา*. เชียงใหม่: นอร์ทเทิร์น พรินต์ติ้ง.
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1. (2505). พระนคร: คลังวิทยา.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). (2530). อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นายชม ขวลิตและนายชาย ขวลิต. พระนคร : ไทยพานิชยการ.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด). (2502). อนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพพลโท พระยาภลาโหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร). พระนคร: มหา
มกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2505) พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางอำนาจณรงค์ราญ (ลำราญ เพ็ญกุล) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2505.

พระราชสาสน์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไปยังประเทศอเมริกาและประเทศฝรั่งเศส. (2510). พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางทิพมณเฑียร (เปลื้องวงศาโรจน์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2502.

ไพฑูริย์ มีกุล. (2517). การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง.

ไพโรจน์ เก่งแม่นกิจ. (2515). เอกสารครอว์ฟอร์ด. พระนคร: การศาสนา.

มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์. (2506). เล่าเรื่องกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.

มหาสีลา วีระวงศ์, ทองสีบ สุภะมาร์ค (แปล). (2528). พงศาวดารลาว. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.

โยเนโอะ อิซึอิและคณะ. (2533). ดรรชนีค้นคำในกฎหมายตราสามดวง เล่ม 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

รัตนปัญญาเถระ, พระ. (2550). ชินกาลมาลีปกรณ์. กรุงเทพฯ: จำไทยเพรส.

ลาดูแบร์, เดอ. (2510). จดหมายเหตุลาดูแบร์ฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1. พระนคร: ก้าวหน้า.

ลิลิตยวนพ่าย. (2518). กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2514). ประมวลพระนิพนธ์: ประวัติศาสตร์ โบราณคดี. พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ 50 ปีแต่วันสิ้นพระชนม์. พระนคร: ศิวพร.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2514). ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส: การศึกษา. พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วอลเตอร์ เอฟ เวลลา, นิจ ทองโสภิต (แปล). (2530). แผ่นดินพระนั่งเกล้า. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ศรีพรหมา กฤดากร, หม่อมเจ้า. (2522). อัฐิวประวัติหม่อมศรีพรหมา กฤดากร. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2524). ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). ล้านนาประเทศ. กรุงเทพฯ: มติชน.

- ศิลปากร, กรม. (2506). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร: คลังวิทยา.
- ศิลปากร, กรม. (2506). *ประชุมพงศาวดารเล่ม 4 พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง*. พระนคร: องค์การคำคุณุสภา.
- ศิลปากร, กรม. (2532). “บันทึกรายวันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในกรุงสยาม”, ใน *รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์.
- ศิลปากร, กรม. (2543). *หนังสือแบบเรียนหลวงพงษาวดารสยามปริเฉทที่ 1 ตั้งแต่จุลศักราช 712 จนถึง 1129*. พระนคร: บำรุงนุกุลกิจ.
- ศิลปากร, กรม. (2544). *พงษาวดารสยามปริเฉทที่ 2 (พระบรมวงษ์ปัตยุบัน)*. พระนคร: สรรพอนงค์กิจ.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2515). *คนดีเหมือนเหนื่อ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2530). “เมืองไทยยุคใหม่: สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก”, ใน *อยู่เมืองไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สิทธิ ศรีสยาม. (2518). *นิราศหนองคายวรรณคดีที่ถูกสั่งเผา*. กรุงเทพฯ: ฟีน้องแสงธรรม.
- ลีลา วีรวงศ์. (2540). *ประวัติศาสตร์ลาว*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2453). *ประวัติศาสตร์ลาว 1779 – 1975*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. (2544). “การต่อต้านอำนาจรัฐในลาวช่วงเป็นประเทศราชของไทย”, ใน *สายธารแห่งความคิด*. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. (2545). *ลำดับกษัตริย์ลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- เสถียร ลายลักษณ์และคณะ. (2478). *ประชุมกฎหมายปกระจำศก เล่ม 17*. พระนคร: เดลิเมล์.
- เสถียร ลายลักษณ์และคณะ. (2478). *ประชุมกฎหมายปกระจำศก เล่ม 18*. พระนคร: เดลิเมล์.
- เสถียร ลายลักษณ์และคณะ. (2478). *ประชุมกฎหมายปกระจำศก เล่ม 25*. พระนคร: เดลิเมล์.
- แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท. (แปล). (2518). *ชินกาลมาลีปกรณ์*. กรุงเทพฯ: บำรุงนุกุลกิจ.
- แสงไสม เกษมศรี, ม.ร.ว.และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2523). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- ไสมทัต เทเวศร์. (2513). *เจ้าฟ้าจุฑามณี*. พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์.

อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ เจ้าวงศ์จันทร์ ศชเสณี. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ.

กรุงเทพฯ: มปท., มปป.

อรุณ เวชสุวรรณ. (2543). พระราชชายาเจ้าดารารัศมี. กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและเดวิด เค วัยอาจ. (2543). ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: สุริวงค์
บุ๊ก เซนเตอร์.

อานาสยามยุทธ เล่ม 1. (2514). พระนคร: แพร์พิทยา.

อุ้มคำ พมวงสา. (2510). เล่าเรื่องลาว – ไทย. กรุงเทพฯ: แสงศิลป์.

บทความ

ขวัญเมือง จันทโรจน์. (2537, กรกฎาคม – ธันวาคม). ลาวในขุนช้างขุนแผน. *วารสารอักษร
ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 26(2), 91 – 97.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. (2529, พฤศจิกายน). สัมพันธภาพไทย – ลาวเชิงประวัติศาสตร์ก่อน
คริสต์ศตวรรษที่ 20. *ศิลปวัฒนธรรม*, 8(1), 142 – 150.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. (2545, กรกฎาคม). คน 7 จำพวกและประวัติลาว. *ศิลป
วัฒนธรรม*, 23(9), 162 – 169.

ธงชัย วินิจจะกุล. (2533, กุมภาพันธ์). การได้ดินแดนและความทรงจำอำพราง. *สมุดสังคมศาสตร์*
, 12(3 – 4), 103 – 108.

เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2554, กุมภาพันธ์). การขยายตัวของธรรมยุติกนิกายในหัวเมืองล้านนา.
ศิลปวัฒนธรรม, 32(4), 134 – 149.

โพลเกอร์ กราบาวสกี. (2542, กรกฎาคม – กันยายน). ล้านนา ลิบสองพันนาและรัฐฉานในสายตา
ของชาวตะวันตก: จดหมายเหตุของ W.C.McLeod และ Dr.Richardson เกี่ยวกับการ
เดินทางเมื่อปีค.ศ.1836/37. *โลกประวัติศาสตร์*, 5(3), 5 – 36.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2547, เมษายน – พฤษภาคม). ลาวในเมืองไทย กลุ่มชาติพันธุ์ที่คลุมเครือ.
เมืองโบราณ, 30(2), 75 – 80.

ส. พลายน้อย. (2545, มกราคม). ลาวบางกอก. *ศิลปวัฒนธรรม*, 23(3), 98 – 103.

สุที หริมเทพธิป. (2543, สิงหาคม). วังสีทาของพระปิ่นเกล้าฯ. *ศิลปวัฒนธรรม*, 21(10), 44 – 51.

สุเทพ สุนทรภัสส์. (2546, พฤศจิกายน). คนเมือง ความสำนึกและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติ
พันธุ์ของชาวไทยเหนือ. *ศิลปวัฒนธรรม*, 25(1), 70 – 89.

เอื้อ มณีรัตน์. (2541, สิงหาคม). ที่มาของคำว่าลาว. *ศิลปวัฒนธรรม*, 10(10), 150 – 152.

วิทยานิพนธ์

- กิติรัตน์ สีหพันธ์. (2533). *การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย พ.ศ. 2434 – 2468*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กำพล จำปาพันธ์. (2552). *ข้าเจือง: กบฏผู้มีบุญในพระราชอาณาเขตสยาม พ.ศ. 2415 – 2436*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. (2523). *วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ.112 การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เดือนใจ ไชยศิลป์. (2536). *ล้านนาในการรับรู้ของชนชั้นปกครองสยาม พ.ศ. 2437 – 2476*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธวัชชัย ไพไหล. (2534). *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหลวงพระบาง เวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2325 – 2446)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นงลักษณ์ ลิ้มศิริ. (2524). *ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ. 2325 – 2445*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรพรรณ จงวัฒนา. (2517). *กรณีพิพาทเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2401 – 2445*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรษา ลินสวัสดิ์. (2521). *ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2367 – 2370*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิชิต พิทักษ์. (2540). *“ห้องถิ่น” ในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยอดยิ่ง รักสัตย์. (2532). *การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในภาคเหนือของประเทศไทยกับกบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- รัตนพร เศรษฐกุล. (2523). *ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2416 – 2480*.
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราม วัชรประดิษฐ์. (2539). *พัฒนาการของประวัติศาสตร์ชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2411 – 2487*.
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิโรจน์ หีบแก้ว. (2529). *ประวัติศาสตร์อีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนกลางระหว่าง พ.ศ. 2325 –
 2443*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิไล วิสุทธิกุล. (2528). *เชียงใหม่ก่อน"เทศาภิบาล" พ.ศ. 2389 – 2442: การศึกษาโครงสร้าง
 อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
 ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิระพงศ์ ยศบุญเรือง. (2546). *การจัดเก็บภาษีในหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก พ.ศ. 2367 – 2433*.
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมเกียรติ ตุงคะเสรีรักษ์. (2536). *การปกครองมณฑลนครราชสีมาระหว่าง พ.ศ. 2436 – 2475*.
 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สร้อยดี ประยูรเสถียร. (2523). *การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2436 – 2476*. ปริญญา
 การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- โสภา ชานะมูล. (2534). *ครูบาศรีวิชัย ต้นบุญล้านนา พ.ศ. 2421 – 2481*. วิทยานิพนธ์ศิลป
 ศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2531). *ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการ
 เปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรม
 หาบัณฑิต สาขา ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัยทิศ บุญชู. (2536). *การเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสานจากนโยบายของรัฐบาลระหว่างปีพ.ศ.
 2434 – 2475*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 ศรีนครินทรวิโรฒ.
- อุบล ลิ่มสุวรรณ. (2537). *ทัศนะของผู้ปกครองไทยกับคำว่า "ลาว" ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ.
 2325 – 2453*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี
 นครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

- อุราลักษณ์ สติรบุตร. (2526). *มณฑลอิสานกับความสำคัญในประวัติศาสตร์*. วิทยานิพนธ์อักษร-
ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุศนา ศรีนาเคน. (2548). *อิสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่หลังกบฏเจ้า
อนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475*. วิทยานิพนธ์ศิลป
ศาสตร-มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุษณีย์ ธงไชย. (2526). *ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยาและลานนา พ.ศ. 1839 – 2310*.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

- Breazeale, Kennon. (1975). *The Integration of The Lao States into the Kingdom*, Ph.D.
thesis, Oxford University, 1988.
- C. F. Keyes. (1967). *Isan: Regionalism in Northeast Thailand*. New York: Ithaca.
- Ivarsson, Soren (2008). *Creating Laos the Making of a Lao Space between Indochina
and Siam, 1860 – 1945*. Malaysia: NIAS Press.
- Owen, Norman G. (Edited). (2005). *The Emergence of Modern Southeast Asia A New
History*. Singapore: Singapore University Press.
- Vella, Walter F. (1978). *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai
Nationalism*. Honolulu: The University Press of Hawaii.
- Wyatt, David K. (1963). Siam and Laos, 1767 – 1827. *Journals of South-east Asian
History*. (4), 13 – 32.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- Retrieved December 14, 2010, from: <http://www.oknation.net/blog/home/blogdata/763/26763/images/p2/ss150.jpg>
- Retrieved December 15, 2010, from: <http://kingprajadhipokstudy.blogspot.com>
- Retrieved July 11, 2011, from: [http://www.oknation.net/blog/home/blog_data/425/2425/](http://www.oknation.net/blog/home/blog_data/425/2425/images/Khum6.jpg)
[images/Khum6.jpg](http://www.oknation.net/blog/home/blog_data/425/2425/images/Khum6.jpg)

Retrieved July 20, 2011, from: http://www.mekongexpress.com/laos/photoalbum/lebasin_photo.htm

Retrieved July 20, 2011, from: <http://laomate.activeboard.com/forum.spark?aBID=98894&p=3&topicID=16437809>

Retrieved March 25, 2011, from: http://www.oknation.net/blog/home/blog_data/950/33950/images/DanSai2.jpg

Retrieved March 26, 2011, from: <http://www.qwiki.com/q/?escapedfragment=/Hawwars>

Retrieved May 9, 2011, from: <http://images.udclick.com/images/43614-1/K7954063-6.jpg>

Retrieved May 24, 2011, from: <http://www.reurnthai.com/index.php?action=dlattach&topic=3123.0;attach=7666;image>